

Мемлекеттік реттеу нысандары

- Мемлекеттік реттеу нысандарының жалпы сипаттамасы.
- Мемлекеттік реттеу механизмдерін ұйымдастыруды қалыптастыру.
- Әкімшілік-құқықтық реттеу.
- Экономикалық реттеу.
- Мемлекеттік реттеу әдістері мен құралдары

Мемлекеттік реттеу нысандарының жалпы сипаттамасы.

Экономиканы реттеу әдетте екі нысанда:

- өзін-өзі реттеу
- мемлекеттік реттеу
- Біріншісі қоғамдық өндірістің түрлі буындарында қаржы базасын қалыптастырудың шаруашылық жүргізуші субъектілердің өздері жасап, пайдаланатын әдістерімен сипатталады.
- Екінші нысан қоғамдық өндірістің даму үдерісіне мемлекеттің сан алуан экономикалық тетіктері, соның ішінде қаржылық тұтқалар арқылы араласуын бейнелейді.

Экономиканы мемлекеттік қаржылық реттеу

- Экономиканы мемлекеттік реттеуге қаржы жүйесінің барлық сфералары мен буындары қатысады.
- **Экономиканы мемлекеттік қаржылық реттеу** - бұл макроэкономикалық тепе-теңдікке және экономиканың жұмыс істеуінің әрбір нақтылы кезеңінде оның үдемелі дамуына әсер ету үшін, сондай-ақ қаржылық ресурстарды шебер пайдаланудың күнделікті үдерісін қамтамасыз ету үшін шаруашылық жүргізуші субъектіге мемлекеттің қаржылық ықпал жасауының нысандары мен әдістерін мақсатты және дәйекті қолдану үдерісі ретінде сипатталады.

Мына бастапқы негіздемелер мемлекеттік қаржылық реттеуді жүзеге асырудың алғышарттары болып табылады:

- 1. Қоғам дамуының объективті экономикалық заңдарының әрекетін есепке алу.
- 2. Қоғамның барлық мүшелерінің түпкі мүдделерін білдіретін қоғам дамуының ғылыми негізделген стратегиялық бағдарламасын әзірлеу.
- 3. Көзқарастарды білдіретін демократиялық жүйенің болуы және халықтың барлық жіктерінің, әлеуметтік, ұлттық топтарының мүдделерін еркін білдірудің мүмкіндіктеріне арналған олардың демократиялық институттарының болуы.
- 4. Шаруашылық қызметте қылықтың нормасы мен ережесінен шегіністі айқын және жедел сезінетін елде жақсы жолға қойылған заңнамалық, жүйенің болуы.

Реттеудің айрықша нысаны мемлекеттік сатып алу болып табылады.

- **Мемлекеттік сатып алу** - мемлекеттік органдардың, мемлекеттік мекемелердің, сонымен бірге мемлекеттік кәсіпорындардың, заңды тұлғалардың және олармен аффилиандырылған заңды тұлғалардың олардың қарамағындағы ақшалардың есебінен тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді сатып алуы.

Мемлекеттік сатып алудың үдерісі мыналарды кіріктіреді:

сатып алынатын тауарлардың, жұмыстардың және қызметтердің номенклатурасы мен көлемдерін қалыптастыру;

жеткізушіні таңдау, онымен мемлекеттік сатып алу туралы келісімшарт жасасу;

мемлекеттік сатып алу туралы келісімшарттың атқарылуы.

Мемлекеттік сатып алу үдерісін реттеу мына қағидаттарға негізделеді:

сатып алуға пайдаланатын ақшаны оңтайлы әрі тиімді жұмсау;

барлық әлеуетті жеткізушілерге мемлекеттік сатып алу үдерісіне қатысу үшін тең мүмкіндіктер беру;

әлеуетті жеткізушілер арасында әділетті бәсеке;

мемлекеттік сатып алу үдерісінің жариялылығы.

Мемлекеттік реттеу механизмдерін ұйымдастыруды қалыптастыру.

- Мемлекеттік реттеудің тұжырымдамасы барынша айқын анықталған болса, онда осы қызметті жүзеге асырудың механизмдері туралы сұрақ туындайды. Оған болжау мен индикативтік – реттеуші жоспарлауды; қаржылай-бюджеттік, салықтық, ақша-несие, баға, кедендік-салықтық, мөлшерлі-тарифтік, әкімшілік-құқықтық және нарықтық реттеулерді жатқызуға болады. Әрине, бұл механизмдердің әрқайсының өзінің қолдану әдістері бар.

Жалпы нарық бірнеше механизмдермен ретеледі

- Бірінші – нарықтың өзін-өзі реттеу механизмі. Оған сұраныс пен ұсыныс және А. Смиттің айтуы бойынша «нарықтың көрінбейтін қолы» – бәсекелестік жатады.
- Екінші – фирмааралық реттеу механизмі. Бұл жағдайда экономика фирмалардың өзара келісім-шарт жасауы арқылы реттеледі.
- Үшінші – мемлекеттік реттеу механизмі туралы осы оқулықта сөз болып отыр.
- Төртінші, мемлекетаралық реттеу механизмі. Мемлекет басқа мемлекеттермен бірлесіп экономикалық қоғамдастық немесе одақ құрған жағдайда, қоғамдық басқару органы қабылдаған шешім мемлекеттің экономикасы үшін міндетті болып табылады.

Экономиканы мемлекеттік реттеудің формалары мен әдістері

ӘКІМШІЛІК

- - Заң актілерін, нормативтік құжаттарды, ережелерді қабылдау
- - Мемлекеттік меншікті басқару, оның ішінде:
- - мемлекеттік сектордың кәсіпорындарын басқару
- - мемлекеттік тапсырыс
- - мемлекеттік инвестиция
- - мемлекеттік несие
- - субсидиялар
- - Лицензиялау және квота беру
- - Санкциялар пайдалану
- - Қоршаған ортаны қорғау

ЭКОНОМИКАЛЫҚ

- - Мемлекеттік экономикалық болжау
- - Индикативтік жоспарлау
- - Мақсатты жоспарлау
- - Салық жүйесін реттеу
- - Несие-ақша құралдары
- - Валюталық құралдар
- - Әлеуметтік саясат
- - Сыртқы экономикалық әсер ету формалары

Мемлекеттік қаржылық реттеудің нақтылы қорытындысына оны жүзеге асырудың белгілі бір шарттары сақталған кезде қол жетеді. Мұндай шарттарға мыналар жатады:

- а) технологиялық қайта бөлістер бойынша өндірістердің мүмкін болатын үлкен жинақталымын біртіндеп дамыта отырып, экономиканы құрылымдық жағынан қайта құру;
- ә) басқарудың барлық деңгейлерінде және меншіктің барлық нысандарында шаруашылық үдерістер мен құрылымдарды монополиясыздандыру;
- б) рыноктық бастамаға, коммерциялық қызметтің, заңдағы ескертпелерден басқа қызметтің бірдей барлық түрлеріне еркіндік беретін барлық шаруашылық жүргізуші субъектілер меншігінің бүкіл нысандарының шынайы теңдігін жасау негізінде бәсекені, кәсіпкерлікті дамыту;
- в) жоғарыда айтылған шарттардан туындайтын мемлекет шеңберінде де, халықаралық кооперация мен енбек бөлінісінің артықшылығынан шығатын ынтымақтастықты дамыту жөніндегі экономикалық одаққа бірігетін бірнеше елдердің бірыңғай интеграциялық кеңістігі шегінде де салалар, өндірістер, аумақтар арасында өндірістің өзгермелі факторларының (әр түрлі нысандағы капиталдардың, жұмыс күшінің, технологиялардың, ақпараттың, меншік құқықтарының және т.б.) еркін кедергісіз ауысу мүмкіндігі.

Қаржылық реттеу

- Қаржылық реттеудің көмегімен мемлекет халықтың төлем қабілеттігінің сұранымына, қорланудың қарқынына, тауарлар мен қызметтерді өткізуге, елдер арасындағы тауарлар мен капиталдардың қозғалысына, макроэкономиканың салалық және аумақтық құрылымына ықпал етеді.

Қаржылық тұтқалардың көмегімен мынадай негізгі мәселелер шешіледі:

- материалдық өндіріс сферасында жұмылдырылатын қаржылық ресурстардың жалпы деңгейін реттеу;
- өндірістік сферадағы монополиялық қызметті экономикалық шектеу;
- кәсіпорындардың, ұйымдардың сыртқы экономикалық қызметін реттеу, олардың құқықтық және келісімшарттық тәртібін қамтамасыз ету;
- кәсіпорындарда, ұйымдарда, фирмаларда өндірісті дамытуды материалдық жағынан ынталандырып отыру;
- кәсіпорындардың, ұйымдардың, фирмалардың ақшалай ресурстарын бөлудің ішкі өндірістік ара қатынасын реттеу;
- ел, өңір, сала, кәсіпорын, ұйым, фирма көлемінде инвестициялық және инновациялық үдерістерді реттеп отыру.

НАЗАР
АУДАРҒАНДАРЫҢЫЗҒА
РАХМЕТ

ОРЫНДАҒАН: Абдраманов Нурберик Э-21к тобы